

Олександра Гандзюк
(м. Луцьк)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КНИГИ “БУТТЯ”

Гендер – один з найважливіших соціальних конструктів, які беруть участь в структуризації життя особистості і суспільства. Кожна людина характеризується внутрішнім відчуттям віднесення до чоловічої чи жіночої статі, а також висловлює своє ставлення до кожної з цих статей.

Саме на такому трактуванні й будується наше дослідження Біблії, книги, яка здавна здобула собі широке громадянство серед українського народу. Книга “Буття” ще не підлягала вичерпному гендерному аналізу. Ця Книга, яку відкриває Старий Заповіт, починається з розповіді про створення перших людей, що одразу ж вводить нас у світ гендерних стосунків, розташованих на лінії: Бог → чоловік → жінка.

Одразу ж звернемо увагу на те, що “Книга” наводить нам дві версії створення чоловіка і жінки. За першою з них панує рівноправність: “І Бог на свій образ людину створив, на образ Божий він її створив, як чоловіка та жінку створив їх” (1:27)[1].

За другою версією Бог спочатку створив людину в подібності чоловіка, і лише після цього, за більш пізнім замислом, - жінку як найнижчу сходинку еволюції живої природи. Одразу ж помічаємо різне, скоріше навіть діаметрально протилежне ставлення Творця до чоловіка і жінки, до тих цілей, які переслідував Він при їх творенні.

У той час, коли метою створення чоловіка було панування над всією існуючою землею фауною, жінці відводиться роль простої помічниці мужчини. Порівняймо за першою версією: “Сотворімо людину і хай панують над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірами й над всіма плазунами, що повзають на землі” (1:26)[1]. І за другою, де вже, сотворивши звірів польових і птахів піднебесних, Бог “привів їх до чоловіка побачити, як він назве кожне земне створіння, щоб воно так і звалось. І дав чоловік назви всякій скотині, всякому птаству піднебесному і всякому звіреві польовому” (2:19-20) [У].

У Книзі “Буття” не має й натяку на те, що чоловікові була потрібна жива істота, яку вимагала його душа, яку зумовлювала його самотність. Навпаки, подальші рядки Біблії ще раз підкреслюють, що чоловік потребував не спорідної душі, не одностаттєвої, а лише помічника: “для чоловіка не знайшлося помічниця, йому придатної” (2:19)[У].

Двічі наголосивши на одному епізоді, Книга “Буття” підкреслює генетичну нерівноправність жінки і чоловіка. Цей факт, проте постійно ігнорується укладачами книг біблійних оповідань, особливо тих, які адаптовані відповідно до дитячого віку.

Звернімося хоча б до однієї з книг, де необхідність появи жінки начебто зумовлюється тим, що в Адама, як і створені Господом тварини, відчував потребу жити з кимось разом. “Всі тварини мали пару. Там були тато-слон і мама-слониха, тато-лев і мама-левиця. Але для Адама не було пари. Отже, Єгова зробив так, що Адам міцно заснув, а тоді взяв одне ребро з його тіла. З цього ребра Єгова зробив Адамові жінку, і вона стала йому дружиною. Як же Адам тепер тішився!” [II: 3].

Різниця в створенні цих двох Божих істот вимагає більш детального аналізу. Про появу чоловіка читаємо: “Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу” (1:26)[У] (у перекладі з англійської – *like ourselves – подібну до Нас*) і “Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного порошку та вдихнув йому у ніздрі віддих життя, і чоловік став живою істотою” (2:7)[У].

На створення жінки Всевишній шкодує подібного матеріалу: “Тоді Господь Бог навів глибокий сон на чоловіка, і коли він заснув, узяв одне з його ребер і затулював те місце тілом. Потім з ребра, що його взяв від чоловіка, утворив Господь Бог жінку і привів її до чоловіка” (2:21-22)[У]. Ще ніщивніше ці слова звучать у дослівному перекладі з англійської Біблії: “І

will make... a helper suited to his needs” (2:19-20)[III], що означає: “помічника відповідно до його потреб”.

Поява на світ жінки в останню чергу і сам спосіб її створення – незвичний і принизливий – з ребра її господаря і володаря, у той час, коли навіть тварини створені нормальним і пристойним способом, достатньою мірою виявляють невисоку Божу думку про жіночу природу; пізніше, це Його, прямо кажучи, женоненависність приймає все більш похмурий відтінок, коли Він усі нещастя і біди людського роду приписує легковірній глупоті і величезному апетиту його праматері [2: 15].

З тексту Біблії видно, що спочатку Бог узагалі не мав на меті створення жінки, її поява зумовлена лише тим, що “недобре, щоб бути чоловікові самотнім” (2:18)[I], і лише тому Бог вирішує створити “йому поміч, подібну до нього” (2:18)[I]. Цей факт і досі не береться до уваги авторами посібників з біблієзнавства. Зокрема за Головащенко С.І., головними постулатами Біблії є уявлення про людину як вінець творіння; уявлення про унікальність становища людини стосовно навколишнього світу: завдання панувати та впорядковувати [1: 301] у той час, коли під поняттям “людина” розуміється чоловік, а не жінка. Адже у Святому Письмі сказано: “Створімо людину...” (однина) (в англійському перекладі: “Let us make a man”) [III].

Отже, помиляються ті, хто, називаючи людину вінцем Божого творіння, ототожнює в цьому слові водночас чоловіка і жінку. Наведені вище приклади свідчать про те, що “жінка знаменує собою найнижчу сходинку Божественної творчості” [2:14], не дивлячись на те, що в подальших рядках Біблії написано: “І того дня, як були вони створені, назвав Він їхнє ймення: Людина” (5:2)[I].

Доля жінки з моменту її появи носить залежний характер не тільки від Господа, а й від чоловіка, який одразу ж наголосив про це в досить патетичній тираді: “Оце тепер вона - кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка” (2:23)[I].

І тільки завдяки тому, що у процесі створення Єви Адам позбувся “деталі” свого тіла й хоче бути ближче до неї, а зовсім не з почуття любові до жінки, як собі подібної, він, турбуючись про долю частини свого скелету, говорить про те, що покине “тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, - і стануть вони одним тілом” (2:24)[I]. Недаремно в українців побутує відомий народний вислів, зміст якого зводиться до роз’яснення того, чому чоловік час від часу “рахає” жінці ребра – шукає своє.

Зауважимо, що ще до створення жінки Господь звертається до Адама у формі загрозливого імперативу: “Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра і зла – не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!” (2:16-17)[I]. Жінка, ймовірно, почула їх не від Бога, а від Адама. Це відчувається у розмові із Змієм, де Єва каже про те, що до дерева в середині раю не можна навіть доторкуватися (3:2)[I].

І коли в безпосередньому тлумаченні слова про смерть від поїдання плоду звучать як реальна загроза неминучої смерті (людина має померти в день їди), то при опосередкованому сприйнятті їх зміст має дещо ірреальний характер (“щоб вам не померти” (3:2)[I] – тобто може помрете, а може й ні). Можливо, тому, що Бог не вважав за потрібне поговорити з жінкою, як з нижчою істотою, й привело Адама і Єву до гріха.

Жінка без усяких вивертів признається Господові у тому, що її спокусив Змій, - і вона їла. Чоловік тут виглядає дуже непривабливо, намагаючись видати себе невинною жертвою незалежних від нього обставин: “Жінка, що дав Ти її, щоб зо мною була, вона дала мені з того дерева, - і я їв” (3:12)[I].

Це, на перший погляд просте речення, що пояснює ситуацію, у процесі змістової деталізації в кінцевому підсумку можна розглядати, як звинувачення Самому Творцеві. Для цього потрібно розкласти його на такі значеннєві сегменти:

“Жінка, – ось хто винуватиця
що дав – я не просив
Ти - це Ти дав мені цю винуватицю,
її – цю винуватицю
щоб зо мною була, – назавжди, а значить, вона мала достатньо часу, щоб
спокусити мене всупереч Твоєму наказові
вона – оця винуватиця
подала мені з того дерева, - ніхто не примушував її цього робити
і я їв.

Це Адамове завуальоване звинувачення на адресу Бога чомусь зовсім не достатньо сердить Творця. Він кладе слова чоловіка на шальки терезів поряд з Євиними, і останні переважають.

Епізод розплати за гріхопадіння переконливо свідчить про різне ставлення Господа до своїх творінь. Звертаючись до чоловіка, Бог наголошує на тому, що відтепер шматок хліба насущного той буде одержувати в результаті важкої праці на практично неродючій землі: “...проклята через тебе земля! Ти в скорботі будеш їсти від неї всі дні свого життя. Тернину й осот вона буде родити тобі, і ти будеш їсти траву польову. У поті свого лица ти їстимеш хліб...” (3: 17-19)[I].

Для жінки у нього не тільки покарання фізичне : “Помножуючи, помножу терпіння твої та болі вагітності твоєї. Ти в муках родитимеш діти” (2:16)[I] і душевне: “...і до мужа твого пожадання твоє” (2:16)[I]. Бог наголошує на тому, що віднині її сутність відверто принизлива, рабська: “... а він буде панувати над тобою” (2:16)[I].

Останні дві сентенції зовсім не на користь жінці, яка опиняється, по суті, подвійно залежною від свого володаря: її душа тягнутиметься до нього, а він сприйматиме вияв цих почуттів тільки з позиції господаря. Зміст покарань спочатку тлумачиться жінці, як мало не першопричині гріха, як істоті, що першою піддалася спокусі.

Найкращим доказом того, що створення чоловіка і жінки відбувалося таки за другою версією, на нашу думку, є те, що родовід Ісуса Христа враховує тільки імена по батьківській лінії: “Аврам був батьком Ісаака, Ісаак – Якова, Яків – Юди і братів його” (Євангелія Г.Н. І. Христа від Матея 1:2)[У] у англійському варіанті: Abraham was the father of Issaac)[III], у російському (У Авраама родился Исаак)[ІУ]. А ім’я матері згадується лише де-не-де і дотично: “Юда був батьком Фареса та Зари від Тамари”[У]. За рівного ставлення зміст виглядав би так, що батьками Фареса і Зари були Юда і Тамара.

Крім того, переконливим доказом того, що прерогатива належить чоловікові є слова, представлені в десятій Заповіді: “... не жадай жони ближнього свого”, ці слова знаходять свою більшу конкретику в англійській Біблії: “or want sleeh with his wife”(чи хотіти спати з його дружиною) (Вихід 20 : 17) [III] і ні слова не говориться про пожадання жінки чоловіка ближньої своєї.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про гендерний підхід Творця до перших людей. Він виявляється у таких аспектах, як мета створення чоловіка і жінки, використання різної “сировини” для їх появи, неадекватність покарання за прабатьківський гріх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головащенко С.І. Біблієзнавство. Вступний курс: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.
2. Фрезер Дж. Фольклор в Ветхом Заветі: 2-е изд., испр. - М.: Политиздат, 1989. –542 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- І. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: United Bible Societis

Ukrainian Bible, 1990.

II. Моя книга біблійних оповідань. – International bible students association: Bruclin, New York, USA, 1994.– 116 с.

III. The Living Bible. Pocket Edition. - Kingsway: Publications Eastbourne, 1990.

IV. Библия. – Brooklin ,New York, USA: International Bible Students Association 2001.

V. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – United Bible Societies, 1992.

Гендерні аспекти в методологіях гуманітарних наук /Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Луцьк, 9-10 грудня 2004 року. – ВІТ «Волинська обласна друкарня». – С. 42-47.